

พรหมวิหารกับคุณค่าในสังคมไทย

The Vales of Brahnaviharas in Thai Society

เนตรชนก โพธารามิก

Netchanok Bodharamik

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: ctongmakchan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพรหมวิหารกับคุณค่าในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า พรหมวิหาร มีความคุณค่าต่อครอบครัว การศึกษา และการทำงานในสังคมไทย คือ เป็นหลักธรรมที่สมาชิกของครอบครัวในสังคมไทยใช้เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ทำให้กระทำหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ถูกต้องตามหลักจริยธรรมและกฎหมายบ้านเมือง และพรหมวิหารมีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก คือ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พรหมวิหารยังเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก คือ ทำให้การทำงานต่าง ๆ ราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

คำสำคัญ: พรหมวิหาร; คุณค่า; สังคมไทย

ABSTRACT

This article aims to inform the values of Brahmviharas in Thai Society. It was found that Brahmviharas have values in Thai Society in three aspects: family, education, and work. In terms of family, Brahmviharas are the doctrine that members of a family in Thai Society use as the principle in doing their duties appropriately based on the situations, ethics, and laws. In terms of education, Brahmviharas have a great value to education in Thai Society. Learners and teachers smoothly and happily do their duties and they have a good relationship; thus, the knowledge is effectively transferred. In terms of work, Brahmviharas also have a great value to work in Thai Society. They make the work go smoothly and the doors do their jobs happily and they have a good relationship with each other.

Keywords: Brahmviharas; value; Thai Society

บทนำ

กล่าวโดยทางสังคัม พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2547) เพราะพระพุทธศาสนานั้นนอกจากเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยนับถือแล้ว พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาที่สนใจและให้ความสำคัญกับสังคมอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยให้บรรพชิตต้องอาศัยดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัย 4 ที่คฤหัสถ์ถวาย และตอบสนองด้วยการสั่งสอนธรรม ทำให้พระสงฆ์นอกจากมีชีวิตผูกพันอยู่ในสังคมพระสงฆ์เองแล้ว ยังต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมชาวโลกอีกด้วย และพระพุทธศาสนานั้นยังมีคำสอนเกี่ยวกับสังคมโดยตรงปรากฏอยู่หลายหมวด ดังที่พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2548) ได้รวบรวมไว้ในธรรมนุญชีวิต หมวดคนกับสังคม เช่น สังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 พรหมวิหาร 4 เป็นต้น

จากหมวดธรรมเกี่ยวกับสังคมซึ่งพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2542) ได้รวบรวมไว้ในธรรมนุญชีวิต หมวดคนกับสังคมนี้ ท่านได้กล่าวถึง พรหมวิหารว่า คือ ธรรมของคนมีคุณแก่สังคม นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่าพรหมวิหาร เป็นหมวดธรรมที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญและเผยแผ่ ในระหว่างการทำเพียรบำเพ็ญบารมีหลายยุคสมัย การเจริญพรหมวิหารจึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ดังที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกหลายแห่ง เช่น มฆเทวสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13/309/373-381) มหาสุทฺธสนสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10/327/246-247) มหาโควินทสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10/262/194) เป็นต้น หลังพุทธกาลพรหมวิหาร ยังคงเป็นหมวดธรรมที่ได้รับความสนใจ จากนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการนำพรหมวิหาร มาเผยแผ่และอธิบายขยายความไว้ในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ของพระอรหันตเถระและนักวิชาการร่วมสมัย ดังต่อไปนี้

ประมาณปีพุทธศักราช 400 มิลินทปัญหา นำอานิสงส์ของเมตตาภาวนา มาอธิบายขยายความไว้ในเมตตานิสสัปปปัญหา (มูลนิคมมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547) ต่อมาคัมภีร์วิมุตติมรรค (พระอุปัชฌาย์, 2548) นำองค์ธรรมในพรหมวิหาร มาอธิบายขยายความให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้นในหลายประเด็น เช่น การนำภาวะจิตขณะมีองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร มาอธิบายเปรียบเทียบกับความรู้สึกของมารดาบิดา ที่มีต่อบุตรคนเดียวของตนในสถานการณ์ต่างๆ และปีพุทธศักราช 946 คัมภีร์วิสุทธิมรรค นำพรหมวิหารมาแสดงไว้ในฐานะเป็นกัมมัญฐานหมวดหนึ่งในปริจเฉทที่ 9 พรหมวิหารนิตย สำหรับยุคปัจจุบันมีการนำพรหมวิหาร มาเผยแผ่และอธิบายขยายความ ในฐานะหมวดธรรมหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ตามความเหมาะสม

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมาโดยสังเขปนี้ ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่า พรหมวิหารมีกับคุณค่าในสังคมไทยอย่างไรบ้าง โดยประสงค์ศึกษา ความหมายของพรหมวิหาร คุณค่าของพรหมวิหารกับครอบครัว คุณค่าของพรหมวิหารกับการศึกษา และคุณค่าของพรหมวิหารกับการทำงาน ในสังคมไทย

ความหมายของพรหมวิหาร

คำว่า “พรหมวิหาร” เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ มี 4 ข้อ คือ เมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา (ประยุทธ์ หล่งสมบุรณ์, 2546) เป็นธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายนัย คือ (1) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหม และทำให้เป็นพรหมเสมอด้วยพรหม โดยมุ่งประเด็นที่ว่า เมื่อผู้บำเพ็ญสมาธิ เจริญเมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขาแล้ว ย่อมส่งผลให้บรรลุญาณได้ตามลำดับ (2) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ เมื่อมีธรรม 4 ประการนี้ ประจำใจ ย่อมมีความรักสรรพสัตว์ พิจารณาช่วยสรรพสัตว์ที่ประสบทุกข์ให้พ้นทุกข์ ไม่ริษยาในความได้ดีมีสุขของสรรพสัตว์ และวางใจเป็นกลางได้เมื่อช่วยสรรพสัตว์นั้นๆ ไม่สำเร็จ (3) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครอง โดยมุ่งให้ผู้ผู้นำหรือผู้ปกครองมีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และวางใจเป็นกลางไม่ตกอยู่ในอคติ พรหมวิหาร เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา 4 เพราะมุ่งประเด็นที่ว่า แ่ไปไม่จำกัด ในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เป็นพรหมวิหารของพระอริยะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548)

อนึ่ง เพื่อให้เข้าใจความหมายของพรหมวิหารมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงนำความหมายของพรหมวิหารในทัศนะของนักวิชาการในพระพุทธศาสนาเถรวาท มาแสดงไว้ ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2543) ทรงอธิบายว่า พรหมวิหารเมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมซึ่งเป็นที่อยู่ของจิตใจที่มีทั้งความดีและความสุข

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2546) อธิบายว่า พรหมวิหาร คือ ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ หรือ อัปมัญญา ธรรมที่แ่ไปไม่มีประมาณ หมายถึง เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา ที่แ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่างกว้างขวางสม่ำเสมอ ไม่จำกัดขอบเขต

จากข้อมูลข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า พรหมวิหาร คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับปิตามารดา เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และเป็นกัมมฐาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัมปัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ

คุณค่าของพรหมวิหารกับครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันมูลฐานหรือเป็นสถาบันแรกของการวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ ซึ่งเป็นหน่วยองค์กรที่มีขนาดเล็กที่สุดของสังคม (ทัศนีย์ ทองสว่าง, 2547) เป็นสถาบันแรกที่ทำให้หน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม วิธีประพฤติปฏิบัติตน การกำหนดตำแหน่งหน้าที่และบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ เป็นด้านแรกของการหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (นพดล สุตนต์วิจิตรกุล, 2549) ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมสถาบันหนึ่ง

จากการศึกษาพบว่า พรหมวิหารมีคุณค่ากับครอบครัวในสังคมไทยอย่างมาก เพราะว่าพรหมวิหารคือหลักธรรมสำคัญที่ครอบครัวไทยใช้เป็นหลักปฏิบัติในการกระทำหน้าที่ต่อกัน ดังจะเห็นได้ว่าการกระทำของพ่อแม่ที่ทำทุกอย่างเพื่อลูกด้วยความรักนั้นออกมาจากพรหมวิหารคือ ในยามปกติ เมื่อลูกเจริญเติบโตอยู่ดีตามที่ควรจะเป็น ใจของพ่อแม่ย่อมประกอบด้วยความรักความปรารถนาดี เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโตและอภิลักขิตมีความสุข ยามลูกมีทุกข์ เช่น เจ็บป่วย หรือมีเรื่องลำบากเดือดร้อน ใจของพ่อแม่ย่อมประกอบด้วยกรุณา มีความสงสาร คอยช่วยเหลือให้พ้นจากความยุ่งยากเดือดร้อน ช่วยแก้ไข้ปัญหาและปลดเปลื้องความทุกข์ เมื่อลูกทำอะไรที่ได้ดีมีสุขหรือประสบความสำเร็จ เช่น สอบได้ที่ดี สอบเข้างานได้ หรือได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง ใจของพ่อแม่ย่อมประกอบด้วยมุทิตา คอยส่งเสริม ให้กำลังใจ และพลอยยินดี เมื่อลูกประสบความสำเร็จ ประสบความสำเร็จ ก้าวหน้า หรือทำความดีงามถูกต้อง

สำหรับการกระทำของลูกที่กระทำต่อพ่อแม่ด้วยความเคารพรักในสังคมไทยนั้นก็มิพื้นฐานมาจากพรหมวิหารเช่นกัน กล่าวคือ ในยามที่พ่อแม่มีความสุขเป็นปกติใจของลูกก็ประกอบด้วยเมตตา คือ มีความรักความปรารถนาดีต่อพ่อแม่ เมื่อพ่อแม่มีความสุขประสบกับปัญหาต่างๆ ใจของลูกก็ประกอบด้วยกรุณา คอยช่วยเหลือให้พ่อแม่พ้นจากทุกข์ภัยต่างๆ เช่น เมื่อพ่อแม่เจ็บป่วยลูกก็รักษาพยาบาล นอกจากนี้ ยามที่พ่อแม่มีความสุขประสบความสำเร็จในชีวิต ใจของลูกก็ประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย เช่นเมื่อพ่อแม่ได้เลื่อนตำแหน่ง ลูกก็พลอยยินดีด้วย และเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ลูกไม่สามารถใช้ เมตตา กรุณา และมุทิตาได้ ลูกก็ต้องมี

ใจที่ประกอบด้วยอุเบกขาต่อพ่อแม่ เช่น กรณีที่พ่อแม่กระทำความผิดโดนฟ้องร้อง ลูกก็ต้องมีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขาไม่เป็นพยานเท็จหรือช่วยสร้างพยานเท็จให้พ่อแม่ แต่มีใจที่ประกอบด้วยกรุณา มุทิตา ต่อพ่อแม่ตามสมควรแก่เหตุ เช่น ถ้าพ่อแม่ถูกจับกุมก็ช่วยหาทางประกันตัวพ่อแม่ ถ้าได้รับโทษจำคุกก็ไปเยี่ยม คือ มีใจประกอบด้วยกรุณา เมื่อพ่อแม่พ้นโทษก็มีใจประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย ไปรับพ่อแม่กลับมาดูแล เป็นต้น

จากข้อมูลที่น่าเสนอไปข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับครอบครัวในสังคมไทยเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ทำให้พ่อแม่ลูกในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์และถูกต้องตามหลักจริยธรรมและกฎหมายบ้านเมือง ทำให้สถาบันครอบครัวไทยมีความมั่นคงเข้มแข็ง เมื่อสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งย่อมส่งผลให้สถาบันอื่นๆ ในสังคมมีความเข้มแข็งตามไปด้วย เพราะสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำให้หน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม วิธีประพฤติปฏิบัติตน การกำหนดตำแหน่งหน้าที่และบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่

คุณค่าของพรหมวิหารกับการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสมาชิกให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ ถือเป็นกระบวนการพื้นฐานที่พบเห็นได้ในทุกสังคม ไม่ว่าสังคมดั้งเดิมหรือสังคมสมัยใหม่ เพียงแต่อาจจะแตกต่างกันไปในรูปแบบการเรียนการสอน ลักษณะผู้เรียนผู้สอน สารที่สอน สื่อ หรือเทคนิควิธีการต่างๆ ที่ใช้ ซึ่งแบบแผนการปฏิบัติที่เป็นอยู่ ถือเป็นบรรทัดฐานทางการศึกษาของสังคมนั้นๆ (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2548) การศึกษาจึงเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญกิจกรรมหนึ่งของสังคม เพราะว่าการศึกษามีสามารถฝึกอบรมสมาชิกให้รู้ระเบียบวัฒนธรรมของสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การฝึกฝนให้สมาชิกยอมรับค่านิยมและทักษะอันจำเป็นแก่การเป็นสมาชิกของสังคมเพื่อก่อให้เกิด ความรู้ แนวคิด การกระทำในกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอยู่รอด เพื่อการอยู่ร่วมกัน และความเจริญก้าวหน้าของสังคม (ยุบลวรรณ ต้นเกียรติรัตน์, 2540) นอกจากนี้ การศึกษายังเป็นส่วนที่สร้างคนดีซึ่งสำคัญกว่าการลงโทษคนชั่ว เพราะถ้าคนดีแล้วก็ไม่มียอะไรให้ลงโทษ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2540)

จากการศึกษาพบว่า พรหมวิหารมีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้สอนในสังคมไทยเมื่อมีพรหมวิหารเป็นคุณธรรมประจำใจทำให้เป็นผู้สอนที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548) กล่าวคือ ในขณะที่สอนก็สอนด้วยเมตตา คือ มีความปรารถนาดี ให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้อย่างมีความสุข แต่ขณะที่สอนนั้นถ้า

ลูกศิษย์มีความทุกข์ ผู้สอนก็มีใจที่ประกอบด้วยกรุณา เช่น เมื่อผู้เรียนไม่เข้าใจเนื้อหาที่สอนก็ช่วยอธิบายให้เข้าใจ หรือแม้ว่าผู้เรียนหรือลูกศิษย์มีปัญหาอื่นๆ ก็รับฟังให้คำปรึกษาและช่วยหาแนวทางแก้ไขปัญหาให้ เมื่อลูกศิษย์ประสบความสำเร็จต่างๆ ก็พลอยยินดีด้วย คือ มีใจที่ประกอบด้วยมฤตดา แต่ขณะที่ออกข้อสอบ ตรวจข้อสอบ ก็มีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขา คือ ยึดมั่นอยู่ในภาวะเป็นกลางไม่มีอคติต่อศิษย์ทุกคน

สำหรับผู้เรียนในสังคมไทยนั้นก็มีพรหมวิหารเป็นคุณธรรมประจำใจต่อผู้สอนเช่นกัน กล่าวคือ ในยามปกติ ก็มีใจประกอบด้วยเมตตา คือ มีความปรารถนาดีต่อผู้สอนทำให้บรรยากาศในการเรียนการสอนเต็มไปด้วยความสุข แต่เมื่อผู้สอนมีความทุกข์ก็มีใจประกอบด้วยกรุณาต่อผู้สอน ดังจะเห็นได้จากการช่วยงานต่างๆ ของผู้เรียนต่อผู้สอนในสังคมไทย เช่น เมื่อเห็นผู้สอนถืออุปกรณ์การสอนก็เข้าไปช่วยเหลือน หรือการช่วยทำกิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษาให้สถานศึกษา เมื่อผู้สอนประสบความสำเร็จต่างๆ ผู้เรียนก็มีใจประกอบด้วยมฤตดา คือ พลอยยินดีด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้เรียนในสังคมไทยช่วยกันจัดงานฉลองตำแหน่งต่างๆ ให้ผู้สอน หรือแม้แต่การจัดงาน ฉลองวันเกษียณอายุให้ผู้สอนเพื่อแสดงความยินดีว่าผู้สอนจะได้มีเวลาพักผ่อนมากขึ้น สำหรับสถานการณ์ที่ผู้เรียนไม่สามารถใช้ เมตตา กรุณา มฤตดา ต่อผู้สอนได้ ผู้เรียนก็มีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขาต่อผู้สอน เช่น ผู้สอนกระทำความผิดกฎระเบียบของสถาบันการศึกษา หรือกระทำความผิดตามกฎหมายต่างๆ ผู้เรียนก็วางตัวเป็นกลาง ปลดปล่อยผู้ที่มีหน้าที่และมีความรู้ความสามารถช่วยกันพิจารณาไป

จากข้อมูลที่น่าเสนอไปข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก กล่าวคือ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

คุณค่าของพรหมวิหารกับการทำงาน

จากการศึกษาพบว่า พรหมวิหารมีคุณค่ากับการทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ดังที่พระธรรมโกษาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิบายวิธีการนำพรหมวิหารมาใช้ในการฐานะนักบริหารว่า เมตตา ได้แก่ความรักความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ใช้เพื่อให้รู้จักมองแง่ดีหรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน ถ้าพบส่วนเสียในตัวเอง นักบริหารต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัย เมื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา กรุณา คือความสงสารเห็นใจปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใช้เมื่อมองจุดด้อยของคนอื่น กล่าวคือเมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์

กรรม ทำให้นักบริหารมีความสงสารห่วงใย และคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้น ซึ่งความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักบริหารเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น มุทิตา คือความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข นักบริหารต้องใช้ส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นโดยไม่กลัวว่าลูกน้องจะขึ้นมาทาบรัศมี เขาไม่กีดกันใคร แต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่และพลอยชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของคนร่วมงาน ทำให้ลูกน้องทุ่มเททำงานให้ เพราะว่ามีมุทิตาจะทำให้คลายความริษยาในใจนักบริหาร ถ้านักบริหารมีจิตริษยา ลูกน้องจะเสียแล้ว ลูกน้องจะรับรู้ความริษยานั้นและจะไม่ทุ่มเททำงานให้อุเบกขา คือความรู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่ง นักบริหารต้องใช้เมื่อมีการให้รางวัลและลงโทษ ทำให้รู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน สามารถวางเฉยด้วยปัญญา คือ มีอุเบกขาอย่างรู้เท่าทันคน เมื่อทุกคนทำงานในหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง นักบริหารก็มองดูพวกเขาเฉยๆ ถึงคราวให้บำเหน็จรางวัลก็เฉลี่ยให้แก่ทุกคนอย่างถ้วนหน้า ถ้ามีการทะเลาะเบาะแว้งเกิดขึ้น นักบริหารต้องลงไปห้ามทันที และจัดการลงโทษคนผิดตามความเหมาะสม ต้องไม่เินดูลูกน้องทะเลาะกันแล้วเอาตัวรอดคนเดียว

นอกจากนี้ พรหมวิหารยังเป็นหลักธรรมที่มีใช้เฉพาะนักบริหารเท่านั้นที่นำมาใช้ในการทำงาน แต่เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในสังคมไทยทุกหน้าที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ในสถานการณ์ปกติ ทั้งผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาต่างมีใจประกอบด้วยความเมตตา มีความปรารถนาดีต่อกัน ทำให้การทำงานต่างๆราบรื่นและปฏิบัติงานกันอย่างมีความสุข เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสบความทุกข์ ฝ่ายที่เหลือก็มีใจประกอบด้วยความกรุณา ให้ความช่วยเหลือ เช่น เมื่อผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชามีปัญหาในการทำงาน ทั้งผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา ต่างก็ช่วยกันแก้ปัญหา แม้ในกรณีปัญหาส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวกับการทำงาน เช่นบุคคลในครอบครัวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเจ็บป่วยหรือเสียชีวิต ฝ่ายอื่นๆในหน่วยงานในสังคมต่างก็เอื้อยให้กำลังใจหรือร่วมแสดงความเสียใจ

นอกจากนี้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสบความสำเร็จ ฝ่ายอื่นๆในหน่วยงานก็มีใจประกอบด้วยมุทิตา คือ พลอยยินดีด้วย เช่น เมื่อมีการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งในหน่วยงาน ก็มีการแสดงความยินดีด้วย หรือแม้ในกรณีส่วนตัว เช่น เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในหน่วยงานให้กำเนิดบุตรธิดา หรือบุตรธิดาเรียนจบ ฝ่ายที่เหลือในหน่วยงานที่ทราบข่าวก็มักจะไปร่วมแสดงความยินดีด้วย แต่เมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่สามารถใช้ เมตตา กรุณา มุทิตา ได้ เกิดขึ้นกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในหน่วยงาน ฝ่ายที่เหลือก็มีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง เช่น กรณีที่มีการกระทำความผิดกฎระเบียบต่างๆ ของหน่วยงาน เป็นต้น

จากข้อมูลที่น่าเสนอไปข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ทำให้การทำงานต่างๆราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

สรุป

พรหมวิหาร คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับปิตามารดา เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และเป็นกัมมภูมิจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัมปมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ เป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าต่อครอบครัว การศึกษา การทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก กล่าวคือ พรหมวิหารมีคุณค่ากับครอบครัวในสังคมไทย เพราะว่าพรหมวิหารคือหลักธรรมสำคัญที่ครอบครัวในสังคมไทยใช้เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ทำให้พ่อแม่ลูกในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และถูกต้องตามหลักจริยธรรมและกฎหมายบ้านเมือง และมีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทย คือ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล นอกจากนี้ พรหมวิหารยังเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการทำงานในสังคมไทยเป็นอย่างมาก คือ ทำให้การทำงานต่างๆราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2547). *ศาสนา ชีวิต และสังคม*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- _____. (2548). *สังคมวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.
- ทัศนีย์ ทองสว่าง. (2537). *สังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- นพดล สุตันตวิญญ์กุล และคณะ. (2549). *การเมืองเศรษฐกิจและสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ประยุทธ์ หลงสมบุญ. (2546). *พจนานุกรม มคธ-ไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2540). *วรรณคดีการเมืองของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สามัคคีสาสน์.

- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *โรงเรียนวิถีพุทธในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2542). *จากสุขในบ้านสู่ความเกษมศานต์ทั่วสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- _____. (2542). *ธรรมบุญชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- _____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2548). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- พระอุปติสเถระ. (2548). *วิมุตติมรรค*. ฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮาร่า พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. (2547). *มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ยุบลวรรณ ตันเชียรรัตน์. (2540). *มนุษย์กับสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2543). *รวมธรรมะ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.